

336/2
KISWAHILI
Karatasi ya Kwanza
Julai/Agosti 2024
Paper 2
2 Hours

WAKISSHA JOINT MOCK EXAMINATIONS

Uganda Certificate of Education

KISWAHILI 336/2

UFAHAMU NA FASIHI

MUDA: Saa Mbili

MAAGIZO KWA WATAHINIWA

- Jibu maswali Mawili.
- Jibu maswali yote katika sehemu A na sehemu B.
- Maswali yote ni ya lazima kwa watahiniwa wote.
- Nadhifisha mwandiko wako.

SEHEMU A: UFAHAMU

1. Soma taarifa ifuatayo kisha ujibu maswali yaliyopo hapo chini;

SIKU YA KISWAHILI DUNIANI

Tarehe 7 Julai, ni siku ya Kiswahili Duniani iliyoteuliwa na Shirika la Umoja wa Mataifa la Elimu, Sayansi na Utamaduni (UNESCO) kusherehekea lugha ya Kiswahili kila mwaka kuanzia 2022. Mkutano mkuu wa UNESCO ulifanya uamuzi huu tarehe 23 Novemba, 2021 ukutangaza Siku ya Kiswahili Duniani iadhimishwe kila mwaka. Hivyo, mara ifikapo tarehe 7 Julai ya kila mwaka, dunia nzima husherehekea siku ya lugha ya Kiswahili duniani. Kiswahili ni lugha ya kiasia iliyotokea kutokana na mchanganyiko wa maneno hususa ya kibantu na kiarabu. Hivyo, kiswahili ni nyenzo muhimu ya mawasiliano mapana duniani kote.

Sherehe za jumuiya za kuadhimisha siku ya Kiswahili duniani huandaliwa kwa na Kamisheni ya Kiswahili ya Jumuiya ya Afrika Mashariki. Kwa mara ya kwanza yalifanyika Zanzibar tarehe 7 Julai, 2022. Maadhimisho ya mara ya pili yalifanyika Kampala Julai 7, 2023. Sherehe ya mara ya tatu ya kikanda ilifanyika tarehe 7 Julai, 2024 pale Mombasa nchini Kenya. Hapa Uganda, maadhimisho ya siku ya kiswahili mwaka huu 2024 yaliandaliwa na shule ya upili ya wasichana ya Trinity Colege Nabbingo, wilayani Wakiso.

Mwaka 2024, Umoja wa Afrika (AU) umekitangaza Kiswahili kuwa ni mojawapo ya lugha zake rasmi za kiutendaji. Pia Kiswahili kiko miongoni mwa lugha rasmi za Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADC), hali kadhalika Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC). Kiswahili kinaongoza lugha za Kiafrika zinazotumiwa na watu wengi zaidi kusini mwa jangwa Sahara. Kiswahili kipo miongoni mwa lugha maarufu 10 zinazozungumziwa na idadi kubwa ya watu duniani. Lugha hii inaakisiwa kuwa na wazungumzaji wanaokaribia milioni 500 na hivyo kuwekwa katika nafasi ya tano duniani kote. Ni lugha ya mawasiliano mapana katika nchi nyingi za Afrika na inafundishwa katika taasisi na vyuo vikuu vingi kote duniani.

Wakati hadhi ya Kiswahili ikiongezeka duniani, wadau na walimu wa lugha hii nchini Uganda wamedhihirisha kuwa Kiswahili kina fursa na manufaa mengi kwa wanauganda. Kiswahili kinaweza kuwanufaisha pakubwa wananchi hasa kiuchumi kutokana na kuwa Kiswahili ni lugha ya kibiashara katika kanda ya maziwa makuu. Wafanyabiashara wengi wanaitumia kuwasiliana katika biashara zao za kila siku. Uchumi duni hufanya nchi ikose kupata maendeleo ilhali uchumi mpana na imara huletea nchi kupata maendeleo makubwa. Nchi zenye nguvu kama vile; Marekani na zile za Ulaya zimeweza kupata maendeleo makubwa kwa sababu ya kuwa na uchumi imara. Kwa hiyo, nchi mbalimbali huweka mikakati maalumu ya kuimarisha uchumi wao. Nchi huwa zinaimarisha uchumi kwa kuimarisha sekta za biashara, kilimo, viwanda, uvuvi na utalii. Kwa hiyo, watu wa Afrika Mashariki wahimizwa wafanye kazi kwa bidii na kwa ushirikiano wakitumia lugha mwafaka ili waondoe umaskini katika jamii. Wananchi pia wanahimizwa kuanzisha miradi mbalimbali ya kujenga Kiswahili na kubuni kazi kwa wananchi badala ya kuisubiri serikali. Hata hivyo, nchini Uganda, baadhi ya wanasiasa hawajaona umuhimu wa lugha ya Kiswahili hata ingawa nchi yetu ni mwanachama wa jumuiya ya Afrika Mashariki. Wananchi wa Uganda wanahamasishwa kuutambua umuhimu wa lugha ya Kiswahili na hivyo waitetee badala ya kuipiga vita.

Katiba ya Uganda, ibara ya 6(2) inaeleza wazi kuwa Kiswahili ni lugha rasmi ya pili nchini Uganda, hivyo wananchi wanafaa kujifunza haraka ili wanufaike kijamii kama wenzao katika muungano wa Jumuiya ya Afrika mashariki. Serikali inafaa kuharakisha mikakati ya utekelezaji wa mapendekezo yanayohusiana na Kiswahili ili wananchi wajivunie matunda ya lugha hii kama wanajumuiya wengine wafanyavyo. Serikali inafaa kuamuru Wizara ya elimu na michezo kuwaajiri walimu Kiswahili ili waweze kufundisha Kiswahili katika kila mahali nchini. Pia serikali inafaa kutekeleza kikamilifu ule mkakati wa Kiswahili kufundishwa na kutahiniwa kwenye shule za msingi. Ni bora zaidi Kiswahili kufundishwe kuanzia darasa la kwanza hadi darasa la saba na kitahiniwe katika mihani wa kitaifa - PLE. Pia serikali inafaa kuwapatia walimu wa Kiswahili kazi zenye motisha ya mshahara wa juu kama walimu wa Sayansi ili wakiendeleze hadi mashinani. Ni jambo muhimu kuhamasisha wananchi juu ya fursa za ajira zinazohusiana na Kiswahili zilizopo humu nchini na hata nje ya nchi.

Hatimaye, serikali ya Uganda inafaa kutekeleza mpango mkakati wa kuundwa kwa 'Baraza la Kiswahili nchini' ambalo litashughulikia masuala yote yanayohusiana na maendeleo ya lugha ya Kiswahili nchini Uganda, kulingana na matakwa ya Jumuiya ya Afrika Mashariki.

Maswali;

- (a) Kulingana na taarifa hii, Kiswahili kimepata maendeleo yepi duniani? Eleza.
- (b) Wewe kama mwanafunzi, unapendekeza njia zipi ambazo zitasaidia Kiswahili kukua na kuendelea nchini uganda. Eleza kulingana na taarifa hii.
- (c) Kwa kurejelea taarifa hii, toa ushauri kwa wanafunzi wenzako ambao wanadharau somo la lugha ya Kiswahili hapo shuleni kwenu.
- (d) Unaposoma taarifa hii, unapata mafunzo yepi kutokana na maendeleo ya Kiswahili duniani? Fafanua.

SEHEMU B:

UCHAMBUZI WA FASIHI

2. Soma dondoo hili kisha ujibu maswali yaliyopo hapo chini;

"Huyu rafiki yangu," akasema Tim baada ya wao kuzungumza mengi mengine. "Ni Akida."

"Akida ni kabila gani?" aliuliza mjomba wake Tim.

"Mimi ni mkanju," nikajibu kwa tabasamu. Sikuona sababu yoyote ya kuliaibikia kabila langu. Kwanza mjomba wake rafiki yangu aliukunja uso na kuiweka glasi yake ya kinywaji mezani.

"Eti Mkanju?" alitikisa kichwa na kuangua kicheko kikavu nilichokiona cha kishetani. "Kwani mjomba kuna nini?" aliuliza Tim.

"Wakanju?" aliendelea yule mzee huku amenikazia macho.

“Hakuna watu wajinga kama Wakanju. Mimi huwa nasema kwa jahara mambo haya, sifichi kitu.”

Maneno ya mzee yule yalinidunga moyoni kama upanga unaokatia makalini na mafutuni. “Hebu niambie kijana,” aliendelea. “Babako ana wake wangapi?”

“Alikuwa na mmoja tu?”

“Na sasa ako na sita au kumi?”

“Tangu mama kufa hajaoa tena.”

“Kwani ni Mkanju gani huyo? Hakuna Mkanju ana mke mmoja tu. Hakuna. *Number two*, Wakanju wanapenda matanga sana. Ukimkuta Mkanju safarini ujue anasafiri kwenda matanga; sijui matanga ya mjomba, sijui matanga ya binamu, sijui matanga ya nani. Wataanza kwenda matanga ya mbwa na paka.....”

“Mjomba sasa twataka kuondoka,” alisema Tim.

Nilikuwa sijiwezi kwa uchungu. Huenda Tim aling’amua hilo.

“Aah! Ngoja nikwambie Tim. Mkanju hana shukrani. *Seriously.*”

(Dondoo hili limenukuliwa kutoka kitabu cha Kufa kuzikana na Ken Walibora 2007)

Maswali;

- (a) Mazungumzo haya yanasababisha athari zipi baina ya wahusika dondooni? Eleza.
- (b) Eleza wasifu wa Mjombake Tim kulingana na muktadha wa dondoo hili.
- (c) Changanua Mbinu za lugha ambazo mwandishi amezitumia katika dondoo hili.
- (d) Dondoo hili linadhihirisha Maudhui yepi muhimu? Eleza ukirejelea mifano dondooni.
- (e) Unapata hisia zipi baada ya kulisoma dondoo hili. Tetea hoja zako.

MWISHO